

جمهوری اسلامی ایران
وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

جمهوری اسلامی ایران
وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

نقش تعاونی‌ها و مؤسسات مالی در کاهش فقر

تهران، خیابان انقلاب، خیابان قدس،
خیابان بزرگمهر، پلاک ۹۸، طبقه ۱

۰۲۱-۶۶۴۱۰۲۳۹

www.cooptt.com
info@cooptt.ir

گزارش شماره ۸
زمستان ۱۴۰۰
تهیه شده در دیارتمان اقتصادی

بسم الله الرحمن الرحيم

به نظر من، یکی از راه حل‌ها و اساسی‌ترین و منطقی‌ترین و بنیادی‌ترین کارهایی که می‌تواند در این کشور برای استقرار عدالت انجام بگیرد، **تعاون** است.

«مقام معظم رهبری»

شناسنامه

عنوان: نقش تعاونی‌ها و مؤسسات مالی در کاهش فقر

گزارش: شماره ۸

تهیه شده در دپارتمان: اقتصادی

نویسنده: حمیده ترابی

ناظر علمی: حنیف عموزاده

طراح جلد و صفحه آرای: سعید رسته مقدم

تاریخ انتشار: پاییز ۱۴۰۰

تمام حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به اندیشکده تعاون و توسعه است.

فهرست مطالب

پیشگفتار مترجم.....	۴
مقدمه.....	۵
جوامع تعاونی کوچک.....	۵
بانک ملی برای کشاورزی و توسعه روستایی و دیگر بانک‌ها.....	۹
اعتبار خرد ابزاری جدید برای قدرت اجتماعی.....	۱۱
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری [م.]:.....	۲۰
منابع:.....	۲۱

پیشگفتار مترجم

بهره‌گیری از ظرفیت‌های درون‌زا نظیر تعاونی‌ها که قادر به افزون‌سازی توانمندی انسان‌ها از طریق اشتراک مساعی است، از دیرباز به موازات و به عنوان یاری‌گر دولت‌ها در عرصه محرومیت‌زدایی و کاهش فقر مورد توجه برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران بوده است؛ همچنان که بیرچال^۱ تعاونی‌ها را یکی از مهم‌ترین شکل‌های غیردولتی می‌داند که موفقیت و مزایای آنها در برنامه‌های کاهش فقر به واسطه خودیاری اعضا و امتیازات خاص آنها تحقق می‌یابد؛ به علاوه اینکه افزون بر مطالعات داخلی و خارجی بسیار در این حوزه، سازمان جهانی کار نیز در توصیه شماره ۱۹۳ خود در سال ۲۰۰۲ بر ترویج تعاونی‌ها و نقش آنها در کاهش فقر تأکید داشته است. بر همین اساس و با توجه به وجود الگوهای کار جمعی از قدیم‌الایام بر اساس آموزه‌های قرآنی و فرهنگ اسلامی ایرانی با تأکید بر تعاون، اندیشکده تعاون در نظر دارد تا به منظور ارائه راهکارهای مستدل، متقن و عملیاتی در گام اول به معرفی نمونه‌های موفق راهکار تعاون در دنیا در امر مبارزه با محرومیت‌زدایی با تمرکز بر کشور هندوستان با بهره‌گیری از تجربیات گرامین‌بانک در کشور بنگلادش پردازد؛ ضمن اینکه پیش‌تر نیز اندیشکده در این عرصه نوشتارهایی در قالب بولتن و خلاصه سیاستی داشته است. در همین راستا ضمن مشورت و صلاح‌دید معاونت علمی محترم اندیشکده، ترجمه فصل ۷ پایان‌نامه جاگلال سینق^۲ دانشکده اقتصاد و مرکز بین‌المللی دانشگاه الجابلی جانا هندوستان با عنوان کلی نقش تعاونی‌ها و مؤسسات مالی در کاهش فقر در دستور کار دپارتمان اقتصادی قرار گرفت. در این پایان‌نامه که در سال ۲۰۱۱ انجام گرفته و در ۱۰ فصل تنظیم شده فقر به تناسب توسعه‌یافتگی کشورها به سه سطح توسعه‌یافته، در حال توسعه و تحت توسعه‌یافته طبقه‌بندی شده است. فصل ۷ دارای سه زیرفصل ۱. جوامع تعاونی کوچک مشتمل بر پیش‌زمینه، بانک‌های تعاونی و اتحادیه‌های اعتباری، تخصیص سود و اتحادیه اعتباری،

1. Birchall

2. Juglal Singh

۲. بانک ملی برای کشاورزی و توسعه روستایی و دیگر بانک‌ها شامل نوآوری روستایی و ۳. اعتبار خرد، ابزاری جدید برای قدرت اجتماعی شامل زیر عناوین اصول اعتبار خرد، اعتبار خرد در جهان توسعه‌یافته (چه کسی بیش‌ترین فایده را می‌برد؟)، اعتبار خرد در هندوستان: سال‌های اولیه (مقیاس اعتبار خرد در هندوستان، رشد و فعالیت آژانس‌های تأمین مالی خرد و سازمان‌های غیردولتی، اعتبار خرد؛ کاهش فقر و توانمندسازی و ناتوانی در شناسایی فقیرترین فقرا) می‌باشد. خاطر نشان می‌سازد اگر چه در تولید این اثر تلاش شده تا ضمن استفاده از کتاب فرهنگ لغات و اصطلاحات تعاون نوشته غلام‌حسین صالح‌نسب (تنها فرهنگ لغت موجود حوزه تعاون) در نهایت بهترین و روان‌ترین ترجمه و برگردان حداکثری متن اصلی به فارسی گزینش و انجام پذیرد، لیکن طبعاً فاقد نقص نیست و بهره‌مندی از نظرات سایر کارشناسان حوزه تعاون و برخوردار از سبقه‌آشنایی با فرهنگ هندوستان در ارزشمندتر شدن کار بسیار مثمرتر خواهد بود. ضمن اینکه مشخصاً برخی از توضیحات اضافه‌شده توسط مترجم نیز جهت تسریع و سهولت در انتقال مطلب با علامت [م.] از متن اصلی، متمایز شده و واژگان لاتین برخی عبارات به صورت پانوشت آمده است.

مقدمه

جوامع تعاونی کوچک نقش مهمی در برآوردن نیازهای مالی کشاورزان و دیگر مردم فقیر دارند. آن جوامع، نیازهای ضروری این قشر از افراد را که به هیچ‌نحو دیگری قادر به تأمین مالی آن نیستند بدون اخذ وثیقه و ضامن فراهم می‌نمایند.

۱. جوامع تعاونی کوچک

۱-۱. پیش‌زمینه

حتی پیش از اینکه ساختارهای رسمی تعاونی‌ها از حیث قانونی رسمیت پیدا کند، تمرین در رابطه با تعریف تعاون و فعالیت‌های تعاونی در بخش‌های متعددی از هند رایج بود. جوامع محلی

کوچک روستایی به صورت جمعی دارایی‌های پایدار نظیر اندیشه‌های روستایی یا جنگل‌های روستایی که دوارایی^۱ یا وانارایی^۲ اصطلاحاً نامیده می‌شدند، خلق می‌کنند. به طور مشابه می‌توان مثال‌هایی از ادغام منابع نظیر دانه‌های غذایی توسط گروه‌ها پس از برداشت برای قرض دادن به اعضای نیازمند قبل از برداشت بعدی یا جمع‌آوری مشارکت‌های کوچک به صورت نقدی در فاصله‌های زمانی معین برای قرض دادن به اعضای گروه در مقابل اینکه در گذشته صندوق‌های چیت^۳ بود، را عنوان نمود.

اصل و منشأ جنبش بانکی تعاونی در هندوستان را می‌توان در قرن نوزدهم با الهام از موفقیت آزمایشات مربوط به جنبش تعاونی در انگلستان و جنبش اعتباری تعاونی در آلمان جستجو کرد. بانک‌های تعاونی یک شکل مهم سیستم مالی در هندوستان هستند. آنها تأمین‌کننده سرمایه اولیه فعالیت‌های کشاورزی، برخی صنایع و حرفه‌های کوچک و کارگران دارای شغل آزاد هستند. هر بانک تعاونی در هندوستان در نظر دارد تا اولین بانک تعاونی در آسیا به شمار آید.

پیشنهاد بانک‌های کشاورزی نخستین بار در سال ۱۸۵۸ (۱۲۳۶ هجری شمسی) و مجدداً در سال ۱۸۸۱ (۱۲۵۹ هجری شمسی) توسط آقای ویلیام ودربرن^۴ قاضی منطقه احمدنجان^۵ ضمن مشورت با قاضی دیگری مطرح شد هر چند که مورد پذیرش واقع نشد.

۱-۲. بانک‌های تعاونی و اتحادیه‌های اعتباری

بانک تعاونی^۶ یک نهاد مالی متعلق به اعضایش است که همزمان مالک و مشتری هستند. بانک‌های تعاونی اغلب توسط افراد متعلق به یک جامعه محلی یا حرفه‌ای مشابه یا به دلیل به اشتراک‌گذاری یک علاقه مشترک ایجاد می‌شوند. بانک‌های تعاونی معمولاً به اعضایشان

-
1. Devarai
 2. Vanarai
 3. Chit Funds
 4. William Wedderburn
 5. Ahmednagar
 6. Cooperative Banks

طیف وسیعی خدمات بانکی و مالی (وام‌ها، سپرده‌گذاری، حساب‌های بانکی و ...) ارائه می‌کنند. بانک‌های تعاونی با بانک‌های سهام‌دار^۱ از حیث سازمان‌هایشان، اهدافشان، ارزش‌هایشان و حکمرانی‌هایشان متفاوت هستند. در اغلب کشورها، این بانک‌ها تحت نظارت و کنترل مقامات بانکی و مجبور به رعایت مقررات بانکی محتاطانه هستند. بسته به نوع کشورها، این کنترل و نظارت می‌تواند مستقیماً توسط نهادهای ایالتی یا از طریق تفویض به فدراسیون تعاونی^۲ یا نهاد مرکزی انجام پذیرد. اگر چه قوانین سازمانی بسته به مقررات ملی کشورها می‌تواند متفاوت باشد، لیکن بانک‌های تعاونی می‌توانند ویژگی‌های مشترک خود را که در ادامه آمده است به اشتراک گذارند:

الف- نهادهای مشتری-مالک:

در یک بانک تعاونی، تأمین و برآورده‌ساختن نیازهای مشتریان^۳، نیازهای مالکان را برآورده می‌سازد همچنان که اعضای بانک تعاونی نیز هر دوی اینها هستند. به عنوان یک نتیجه، اولین هدف بانک تعاونی حداکثرسازی سود نیست لیکن بهترین محصولات و خدمات ممکن را برای اعضایشان فراهم می‌سازند. برخی بانک‌های تعاونی تنها برای اعضای خود عملکرد دارند لیکن بیش‌تر آنها به مشتریان غیرعضو ارزشمند^۴ نیز در راستای بهره‌گیری از خدمات بانکی و مالی خدمات می‌دهند.

ب- کنترل عضو دموکراتیک:

بانک‌های تعاونی توسط اعضایشان که به صورت دموکراتیک توسط اعضای هیئت مدیره انتخاب می‌شوند، مالکیت و کنترل می‌شوند. اعضا معمولاً بر اساس اصل تعاونی مبنی بر هر فرد یک رأی، دارای حق رأی برابر هستند.

-
1. Stockholder Banks
 2. Cooperative Federation
 3. Customers
 4. Clients

۳-۱. تخصیص سود:

در یک بانک تعاونی، یک قسمت مشخص سود سالانه، مزایا یا مازاد معمولاً به تشکیل ذخیره^۱ اختصاص می‌یابد. یک قسمت این سود می‌تواند در اغلب موارد همچنین میان اعضا تعاونی بر اساس محدودیت‌های قانونی توزیع شود. سود معمولاً یا از طریق سود سهام حمایتی که به استفاده هر عضو از محصولات و خدمات ارتباط پیدا می‌کند یا از طریق سود سهام که به تعداد سهام‌های به اشتراک گذاشته شده هر عضو مرتبط است، اختصاص پیدا می‌کند.

۴-۱. اتحادیه اعتباری:

اتحادیه‌های اعتباری دارای هدف ترویج صرفه‌جویی و تدبیر اقتصادی هستند، ضمن اینکه اعتبار در نرخ‌های منطقی و دیگر خدمات مالی به اعضا را نیز فراهم می‌کنند. اعضای اتحادیه اعتباری معمولاً نیازمند به اشتراک‌گذاری یک عامل پیونددهنده مشترک نظیر محلیت، کارفرما، مذهب یا تخصص هستند. سرمایه اتحادیه‌های اعتباری معمولاً به صورت کامل توسط سپرده‌های اعضا و پرهیز از قرض گرفتن از بیرون تأمین می‌شود. آنها معمولاً دارای فرم کوچک‌تری نسبت به مؤسسه بانکی تعاونی هستند. در برخی کشورها آنها تنها محدود به ارائه وام‌های شخصی نامطمئن هستند این در حالی است که آنها می‌توانند وام‌های تجاری به کشاورزان و وام ودیعه فراهم کنند.

مؤسسات بزرگ‌تر اغلب بانک‌های تعاونی نامیده می‌شوند؛ برخی از این بانک‌ها با فدراسیون‌های اتحادیه‌های اعتباری که اعضای آنها امکان تقبل کلیه ۹ اصل مؤکد توسط انجمن بین‌المللی اتحادیه‌های اعتباری^۲ را ندارند، ادغام شده‌اند.

بانک‌های تعاونی همچون اتحادیه‌های اعتباری تحت مالکیت مشتریان‌شان هستند و از اصل تعاونی یک فرد، یک رأی تبعیت می‌کنند با این حال بر خلاف اتحادیه‌های اعتباری، بانک‌های

1. Constitute Reserves

2. World Council of Credit Unions(WOCCU)

تعاونی اغلب تحت قوانین بانکی و تعاونی هستند. آنها خدماتی همچون پس انداز و پرداخت وام را به غیراعضا همچون ارائه خدمات به اعضا و برخی شرکت‌کنندگان در بازارهای عمده‌فروشی ارائه می‌کنند. معامله بسیاری از بانک‌های تعاونی در بازارهای سهام عمومی انجام می‌پذیرد. کنترل عضو در آنها به واسطه سهام‌های بیرونی رقیق شده است فلذا امکان دارد به عنوان شبه‌تعاونی در نظر گرفته شوند.

۲. بانک ملی برای کشاورزی و توسعه روستایی و دیگر بانک‌ها

بانک ملی برای کشاورزی و توسعه روستایی^۱ یک بانک توسعه‌ای برتر در هندوستان است؛ این بانک با موضوعاتی مربوط به سیاست، برنامه‌ریزی و عملیات‌هایی در زمینه اعتبار برای کشاورزی و دیگر فعالیت‌های اقتصادی در مناطق روستایی هندوستان اعتباربخشی شده است؛ بانک ملی برای کشاورزی و توسعه روستایی به واسطه یک قانون پارلمان در دوازدهم جولای ۱۹۸۲ برای پیاده‌سازی بانک ملی برای کشاورزی و توسعه روستایی قانون ۱۹۸۱ تأسیس شد. این بانک جایگزین دپارتمان اعتباری کشاورزی، برنامه‌ریزی روستایی، سلول اعتباری بانک رزرو هندوستان، تأمین مالی مجدد کشاورزی و شرکت سهامی توسعه شد. این بانک یکی از آژانس‌های برتر به منظور ارائه اعتبار در مناطق روستایی است و نقش‌های زیر را ایفا می‌کند:

الف- ارائه خدمات به عنوان یک آژانس مالی برتر برای مؤسسات فراهم‌آورنده سرمایه‌گذاری و محصول اعتباری به منظور ترویج فعالیت‌های توسعه‌ای مختلف در مناطق روستایی؛

ب- انجام اقداماتی در زمینه ساختار مؤسسه برای بهبود ظرفیت جذاب سیستم تحویل اعتبار شامل نظارت، قاعده‌بندی طرح‌های توان‌بخشی و نوسازی، تجدید ساختار مؤسسات اعتباری، آموزش پرسنل و ...؛

ج- هماهنگی فعالیت‌های مالی روستایی کلیه مؤسسات درگیر در کار توسعه‌ای و حفظ

1. National Bank For Agriculture and Rural Development(NABARD)

ارتباط با دولت هندوستان، فرمانداران ایالتی، رزرو بانک هندوستان^۱ و دیگر مؤسسات سطح ملی متمرکز بر تدوین سیاست؛

د- نظارت و ارزیابی پروژه‌های مجدد تأمین مالی شده توسط آن.

۲-۱. نوآوری روستایی

نقش بانک ملی برای کشاورزی و توسعه روستایی در توسعه روستایی در هندوستان فوق‌العاده است. بانک ملی برای کشاورزی و توسعه روستایی به عنوان یک بانک توسعه‌ای برتر توسط دولت هندوستان با یک فرمان جریان اعتباری به منظور ترویج و توسعه کشاورزی و صنایع روستایی راه‌اندازی شده است. اعتبار سوق‌یافته به سمت فعالیت‌های کشاورزی تصویب شده توسط بانک ملی برای کشاورزی و توسعه روستایی به ۱,۵۷۴,۸۰۰ میلیون روپیه در سال ۲۰۰۶-۲۰۰۵ رسید (بانک ملی برای کشاورزی و توسعه روستایی، ۲۰۰۶). رشد کلی تولید ناخالص داخلی ۸,۴ درصد برآورد شده است. اقتصاد هندوستان در مجموع برای رشد بالاتر در سال‌های پیش رو آماده است. نقش بانک ملی برای کشاورزی و توسعه روستایی در کل توسعه هندوستان ویژه در روستایی و کشاورزی بسیار محوری است. از طریق همکاری آژانس سوییس برای توسعه و همکاری، بانک ملی برای کشاورزی و توسعه روستایی صندوق توسعه زیرساخت روستایی را راه‌اندازی کرد. بر اساس این طرح ۵۱۲,۸۳۰ میلیون که ۲۴۴,۶۵۱ پروژه‌های آبیاری، جاده‌های روستایی و پل‌ها، سلامت و آموزش، حفاظت از خاک، طرح‌های آب و ... پوشش می‌دهد، تصویب شده است. صندوق نوآوری روستایی صندوقی است که به منظور حمایت از آزمایشات نوآورانه، ریسک‌پسند و خلاقانه طراحی شده است. حمایت این صندوق به اشخاص، نهادهای غیردولتی، تعاونی‌ها، گروه‌های خودیار و مؤسسات دارای تخصص و علاقمند به پیاده‌سازی ایده‌های نوآورانه برای پیشرفت کیفیت زندگی در مناطق روستایی^۲ گسترش یافته

1. Reserve Bank of India

2. Panchayati Raj Institutions

است. به واسطه پایه عضو ۲۵۰ میلیون نفر، ۶۰۰ هزار تعاونی تقریباً در هر بخش اقتصاد مشغول به کار هستند. پیوندی میان گروه‌های خودیار و دیگر انواع مؤسسات با تعاونی‌ها وجود دارد.

هدف اصلی طرح صندوق توسعه زیرساخت روستایی، ارتقای نوآوری در بخش روستایی و کشاورزی با استفاده از ابزارهای قابل اجراست. اثرگذاری این برنامه به عوامل بسیاری بستگی دارد لیکن نوع سازمانی که به آن کمک می‌شود بسته به تولید و ایده‌های اجرایی در بهینه‌سازی روش تجاری بسط داده می‌شود. تعاونی یک سازمان رسمی عضو محور برای هدف اجتماعی اقتصادی است حال آنکه گروه‌های خودیار غیررسمی هستند. سازمان‌های غیردولتی^۱ بیش‌تر رنگ و بوی اجتماعی دارند در حالی که مؤسسات دارای تخصص و علاقمند به پیاده‌سازی ایده‌های نوآورانه که در بالا مورد اشاره قرار گرفت بیش‌تر رنگ و بوی سیاسی دارند. آیا موقعیت قانونی یک مؤسسه بر برنامه اثرگذار است؟ چطور و تا چه اندازه؟ اینکه نوع سازمان تعاونی باشد (از حیث کارآمدی مالی و اثرگذاری) در عملکرد (کشاورزی و بخش روستایی) در قیاس با سازمان‌های غیردولتی، گروه‌های خودیار و کمیته امداد بهتر است.

۳. اعتبار خرد ابزاری جدید برای قدرت اجتماعی

اعتبار خرد اثبات خواهد کرد که مزیتی برای افراد فقیر ویژه در مناطق روستایی است. اعتبار خرد در واقع گسترش و ارائه وام‌های خیلی کوچک به مردم فقیر علاقمند به راه‌اندازی و شروع یک بنگاه اقتصادی است. این افراد که در زمینه وثیقه و ضامن، استخدام ثابت و سابقه اعتباری قابل تأیید دچار کمبود هستند نمی‌توانند کمترین نیازهای لازم برای دریافت وام‌های سنتی رایج را فراهم کنند. اعتبار خرد بخشی از تأمین مالی خرد هست که طیف وسیعی از خدمات مالی را برای مردم بسیار فقیر فراهم می‌کند.

اعتبار خرد یک نوآوری مالی است که اعتبار خود را به صورت کلی از گرامین بانک^۲

1. NGO
2. Grameen Bank

در بنگلادش که مؤسس آن پروفیسور محمد یونس^۱ می باشد و در سال ۲۰۰۶ به همین دلیل جایزه نوبل را به خود اختصاص داده، گرفته است. در بنگلادش این نوآوری توانسته به طور موفقیت آمیزی مردم نادر و ضعیف را در پروژه های خوداشتغالی بکار بگیرد؛ این امر به آنها اجازه تولید درآمد به منظور حفظ خانواده های خود و در اغلب موارد شروع به ارزش آفرینی و خروج از فقر می دهد.

به دلیل موفقیت غافلگیرکننده اعتبار خرد، بسیاری در صنعت بانکداری سنتی شروع به بررسی در زمینه قرض گیرندگان اعتبار خرد نموده اند. بنابراین اعتبار خرد در حال افزایش کسب اعتبار در جریان اصلی صنعت مالی و بسیاری سازمان های مالی بزرگ سنتی که به پروژه های اعتباری خرد به عنوان یک منبع رشد آینده می نگرند، می باشد؛ این در حالی است که تقریباً هر کس در سازمان های توسعه ای بزرگتر احتمال موفقیت اعتبار خرد را از جایی که شروع کرده بود کم می دید. تشخیص اهمیت اعتبار خرد و اثری که آن بر زندگی مردم فقرزده گذاشته منجر به اعلام سال ۲۰۰۵ به عنوان سال بین المللی اعتبار خرد از سوی سازمان ملل شد.

۳-۱. اصول اعتبار خرد

اصول اعتبار خرد بر پایه یک سلسله اصول مجزا هستند به گونه ای که از اصول و اعتبار کلی متمایز شده اند. اعتبار خرد بر ظرفیت ساخت کارآفرینی خرد، ایجاد اشتغال، اعتمادسازی و کمک به کارآفرینی فرد در زمان های سخت کمک می کند. اعتبار خرد ابزاری برای توسعه اجتماعی-اقتصادی است.

۳-۲. اعتبار خرد در جهان توسعه یافته

اعتبار خرد تنها در کشورهای فقیر نیست بلکه در یکی از کشورهای ثروتمند جهان، ایالات متحده امریکا جایی که ۳۷ میلیون نفر (۱۲,۶٪) در آن زیر خط فقر زندگی می کنند نیز مطرح

1. Mohammad Yunus

است. در میان دیگر سازمان‌هایی که وام‌های خرد را در ایالات متحده امریکا پرداخت می‌کنند گرامین بانک بنگلادش عملیات خود را در آپریل ۲۰۰۸ (فروردین ۱۳۸۷) آغاز نموده است. با این وجود اعلام شده که وام‌های خرد از جذابیت و خواهانیت کمتری در امریکا برخوردارند چرا که مردم فرار از فقر را از طریق تشکل اقتصادی خصوصی بسیار سخت می‌پندارند.

در دیگر کشورهای توسعه‌یافته نظیر اسرائیل، روسیه، اکراین و بیشتر جاهایی که در آنها وام‌های خرد داده به دلیل بدست آوردن انگیزه به کارآفرینان تجربی کوچک نیز در راستای مقابله با موانع فرهنگی داده شده نیز، اعتبار خرد در جریان اصلی جامعه تجاری بکار گرفته می‌شود. همچنان‌که در بالا بحث شد در اینکه افراد در زمره فقرا شناخته شوند مهم این است که هیچ منبع دیگر وام برای شروع کسب و کار کوچک نداشته باشند. در کشورهای در حال توسعه همچون هندوستان، کشاورزان کوچک و دیگر اقشار ضعیف جامعه بسته به قرض گرفتن از رهبران پولی خصوصی برای تحقق نیازهای مالیشان برای خرید بذر و دیگر ملزومات کشاورزی تعریف می‌شوند.

رهبران پولی نرخ سنگین سود را که به وام‌گیرندگان اجازه خروج بدهی از زندگیشان را نمی‌دهد بر عهده می‌گیرند. یک جمله معروف هندی هست که عنوان می‌کند کشاورز هندی با بدهی متولد می‌شود، با بدهی زندگی می‌کند و با بدهی می‌میرد. بنابراین اعتبار خرد به منزله یک نجات‌دهنده برای آنها آمده است. در ادامه چگونگی عملکرد اعتبار خرد بیان شده است:

مؤسسات پیشنهاددهنده اعتبار خرد معمولاً سازمان‌های غیردولتی هستند اما اتحادیه‌های اعتباری با تأکید بر بانک‌ها یا حتی بانک‌های تجاری نیز می‌توانند عهده‌دار آن باشند. روش قرض دادن ممکن است از کشوری به کشور دیگر، از مؤسسه‌ای به مؤسسه دیگر متفاوت باشد لیکن قالب کلی شبیه مدل قرض دادن رایگان وثیقه با نرخ‌های منطقی سود است. اگر چه وام‌ها به صورت جداگانه پرداخت می‌شود اما آنها در واقع به یک گروه‌های کوچک شناخته‌شده به نام

گروه همتا واگذار می‌شود و چنانچه فردی نتواند آن را بازپرداخت نماید کل گروه بایستی جریمه آن را بپردازند. این وثیقه اجتماعی قرض گیرندگان را از روش‌های قانونی پیچیده رها می‌کند اما همزمان بازپرداخت وام را تا ۹۵ درصد تضمین می‌کند ضمن اینکه در این روش چرخه وام نیز بسیار کوتاه‌تر هست و به ندرت از یک سال بیش‌تر می‌شود و بازپرداخت به صورت چرخه هفتگی یا هر دو هفته یک‌بار انجام می‌شود؛ بنابراین وام‌گیرندگان متحمل فشار زیادی نمی‌شوند. قرض‌گیرنده از این وام برای راه‌اندازی و تقویت واحدهای مقیاس کوچک مستقلی که پیش‌تر موجود بودند که می‌تواند چیز ساده‌ای نظیر مغازه کنار جاده باشد، استفاده می‌کند. در برخی موارد، اعتبار خرد با هدف مسکن داده می‌شود. عدم فشار با نرخ‌های بالای سود و بازپرداخت دوستانه، تقریباً کلیه وام‌گیرندگان را قادر می‌سازد تا وام‌ها را سر وقت پرداخت کنند و در زمان مشابه به کارشان رونق دهند. پس از پایان چرخه وام، فرد می‌تواند وام‌های بیش‌تری بگیرد.

۱-۲-۳. چه کسی بیش‌ترین فایده را می‌برد؟

مردم فقیر و ویژه زنان در خانواده‌های فقیر بیش‌ترین فایده را می‌برند. اعتبار خرد ایجاد ارزش بیش‌تر و خلق دارایی را تسهیل می‌کند؛ امکان دسترسی فقرا به یک استاندارد بالاتر زندگی، سلامت بهتر و امکانات تحصیلی بالاتر را فراهم می‌سازد. یک نکته قابل توجه اینکه اعتبار خرد یک ابزار مستقل تولید ارزش را در اختیار زنان می‌گذارد به علاوه اینکه آنها را در جامعه‌ای که به آنها پیشنهاد محدوده زیادی برای کارآفرینی نمی‌دهد، خوداتکا می‌کند. از زمانی که اعتبار خرد زنان خانه‌دار را شامل شده، استاندارد بالاتر زندگی، حکمرانی بهتر و ساختار سلامت‌تر و موفق‌تری را برای بچه‌ها و آینده بهتری را تضمین می‌نماید.

کشورهای در حال توسعه در جهان در حال مبارزه با تهدید فقر حتی بر اثر گرسنگی علی‌الخصوص در آفریقا هستند و اعتبار خرد می‌تواند ابزاری مؤثر برای ریشه‌کنی فقر و گرسنگی از جامعه باشد. از آنجا که این مفهوم هنوز به سطح مطلوب نرسیده همچنان که عمدتاً توسط

سازمان‌های غیردولتی و مؤسسات انگشت‌شمار مالی بکار گرفته می‌شود نیاز است که در سطح بالاتری بکار گرفته شود که این هم تنها در زمانی قابل اجراست که دولت وقت این مفهوم را به عنوان یک مسأله روز پذیرفته و بدان اذعان داشته باشد. با انجام این کار، دولت‌ها باید بهترین چیز ممکن برای فقرا باشند که خوداشتغالی را برای آنها تولید می‌کنند فلذا ضمن اینکه بدون شغل نخواهند بود دو وعده غذایی نیز برای آنها تأمین و در طول شبانه‌روز گرسنه نخواهند ماند؛ اعتبار خرد همچنان تا حدی شکاف میان داراها و ندارها را پر می‌کند به عنوان مثال در هندوستان این ابزار سابقاً به عنوان یک دستورالعمل محوکننده فقر مورد پذیرش واقع شد همچنان که محمد یونس -برنده جایزه نوبل و بنیان‌گذار اعتبار خرد در زمان‌های مدرن- فقر را ابزاری جهت بازدید در موزه‌ها برای نسل‌های آینده می‌داند.

۳-۳. اعتبار خرد در هندوستان؛ سال‌های اولیه:

اعتبار خرد یک ایده جدید در هندوستان نیست؛ بانک ملی برای کشاورزی و توسعه روستایی در سال ۱۹۸۲ تحت قانون پارلمان به منزله یک بانک توسعه‌ای با هدف فراهم‌نمودن و تنظیم اعتبار و دیگر امکانات برای ارتقا و توسعه کشاورزی، صنایع روستایی، صنایع دستی و دیگر فعالیت‌های اقتصادی وابسته در مناطق روستایی با رویکرد ترویج یکپارچه توسعه روستایی راه‌اندازی شد.

توسعه روستایی، ویژه طرح‌ها و بانکداری روستایی نتوانسته بود با گسترش سریع فقر در مناطق روستایی مقابله کند. تحقیقات نشان داد که سیاست‌های بانکی موجود و روش‌ها شاید مناسب و درخور نیازهای فوری مردم بسیار فقیر نبودند. چیزی که آنها واقعاً در قیاس با اعتبار یارانه‌ای ارزان نیاز داشتند، دسترسی بهتر به خدمات و محصولات بود. اولویت فقیر روستایی به نظر می‌رسد اعتبار مصرف، پس‌انداز، اعتبار تولید و بیمه باشد. نیازهای مصرف اعتبار برای دوره‌های کوتاه‌مدت به منظور تأمین نیازهای فوری که معمولاً توسط منابع غیررسمی در نرخ‌های

سود استثمارگرانه پیشنهاد می‌شود را دربرمی‌گیرد؛ همچنان‌که وام‌گیرندگان فقیر در درخواست از بانک‌ها برای هرگونه وثیقه در راستای اخذ وام‌های مصرف کوچک ناتوان بودند. بانک‌ها در پاسخ به درخواست آنها به دلیل هزینه‌های تراکنش بالا در مناطق روستایی با محدودیت‌هایی مواجه شدند.

در مقابل این پیش‌زمینه، یک نیازی برای سیاست‌ها، سیستم‌ها و روش‌ها، محصولات وام و پس‌انداز، خدمات تکمیلی و ماشین‌های تحویل جدید که نیازهای فقیرترین‌ها و ویژه اعضای زن چنین خانوارهایی را برآورده می‌سازد، احساس شد. گرامین بانک در کشور همسایه بنگلادش پیش‌تر یک مدل موفق قرض‌دادن خرد در آسیای جنوبی را اثبات کرده بود. مدل گروهی خودیاری پیشگام توسط گرامین بانک به منزله یک استراتژی حیاتی برای مواجهه با مسائل وام‌گیرندگان و بانک‌ها ظهور کرد.

۱-۳-۳. مقیاس اعتبار خرد در هندوستان

در هندوستان چندین سازمان اجرایی دولتی همچون بخش‌های غیردولتی با هدف تأمین مالی خرد وجود دارند. قرض‌دادن مؤسسات مالی همچون بانک توسعه صنایع کوچک هندوستان^۱ و بانک ملی برای کشاورزی و توسعه روستایی نقش ویژه‌ای در ارتقای اعتبار خرد این کشور ایفا نموده‌اند. بانک توسعه صنایع کوچک هندوستان - مؤسسه مالی برتر برای ترویج، تأمین مالی و توسعه صنایع مقیاس کوچک در هندوستان - یک پروژه بزرگ که با نام اساس بانک توسعه صنایع کوچک هندوستان برای اعتبار خرد^۲ نامگذاری شده است به عنوان یک گام فعال برای تسهیل سریع و رشد بخش تأمین مالی خرد در هندوستان راه‌اندازی کرده است. از این پروژه انتظار می‌رود که به عنوان یک عمده‌فروش برتر برای تأمین مالی خرد در هندوستان و ارائه‌دهنده طیف کاملی از خدمات مالی و غیرمالی نمایان شود.

1. Small Industries Development Bank of India (SIDBI)
2. SIDBI Foundation for Micro Credit (SFMC)

در راستای برابری مذکور بنگاه‌های اقتصادی خرد همچنان مشمول سپرده‌گذاری، دریافت وام‌های مصرف، مسکن و خدمات بیمه‌ای می‌شوند. تأمین مالی خرد صرفه‌جویی، اعتبار، دیگر خدمات مالی و محصولات به مقدار بسیار کم برای فقرا در روستاها و حاشیه مناطق را با هدف ارتقای توانمندسازی مردم و بهبود استانداردهای زندگی فراهم می‌سازد.

با بیش از ۱۱ میلیون خانوار فقیر که از طریق ۷۰۰,۰۰۰ گروه خودیار به خدمات بانکی از جمله اعتبار خرد دسترسی دارند، برنامه پیوند بانک-خودیار به رهبری بانک ملی برای کشاورزی و توسعه روستایی ادعا می‌کند که بزرگ‌ترین و برخوردار از سریع‌ترین رشد برنامه تأمین مالی خرد در دنیاست. امروزه بیش از ۲۸۰۰ سازمان‌های غیردولتی و ۳۰,۰۰۰ شعبه ۵۰۰ بانک با این برنامه مرتبط هستند.

اندازه و انواع اجرا و پیاده‌سازی سازمان‌های غیردولتی طیف وسیعی از سازمان‌های خیلی کوچک تا نسبتاً بزرگ که درگیر فعالیت‌های پس‌انداز و/یا فعالیت‌های اعتباری برای اشخاص و گروه‌ها هستند را دربرمی‌گیرد. این سازمان‌های غیردولتی رویکردهای مختلفی را پذیرفته‌اند و به فعالیت در سیطره‌های جغرافیایی محدود تمایل دارند. تنها تعداد کمی از آنها در یک مقیاس بزرگ‌تر فعالیت و تجربیاتشان را به دیگر قسمت‌های کشور تکثیر کرده‌اند. آنها همچنین به منزله سازمان‌های منبع عمل می‌کنند. با وجود اینکه تعداد کمی سازمان قرض‌دهنده به صورت مستقیم اقدام به قرض‌دادن می‌کنند، بیشتر تکیه و تأکید بر گروه‌های خودیار به منظور فراهم‌نمودن پیوند با قرض‌گیرندگان است.

در غیاب داده‌های دقیق و مستند به منظور ارزیابی اندازه بازار، کنشگران بخش اعتبار خرد به برآورد تقریبی متوسل شده‌اند؛ بر همین اساس با توجه به وجود ۷۵ میلیون خانوار فقیر (۶۵ میلیون در مناطق روستایی و ۱۵ میلیون در مناطق شهری) در هندوستان، متوسط نیاز مالی از ۲۰۰۰ تا ۶۰۰۰ روپیه برای هر خانوار فقیر در مناطق روستایی و ۹۰۰۰ روپیه برای هر خانوار

فقیر شهری برآورد شده است.

۲-۳-۳. رشد و فعالیت آژانس‌های تأمین مالی خرد و سازمان‌های غیردولتی

آژانس‌های تأمین مالی خرد و سازمان‌های غیردولتی باید در برابر ظرفیت بازاری عظیم که در بخش قبل اشاره شد، مورد ملاحظه قرار گیرند. بر اساس برآوردهای فعلی، بیش از ۲۰۰۰ سازمان غیردولتی، درگیر کمک کردن به هویت بانکی گروه‌های خودیار برای قرض دادن هستند. دیگر آژانس‌ها نظیر سوآیامسیدها^۱ یا برنامه قدرت یکپارچه زنان^۲ که در سال ۲۰۰۱ راه‌اندازی شده دارای هدف بلند قدرت کل‌نگر از طریق تولید آگاهی، قدرت اقتصادی و همگرایی طرح‌های مختلف به واسطه قالب طرح گروه‌های خودیار است؛ به علاوه اینکه با توجه به مقرون به صرفه بودن فعالیت‌های مربوط به اعتبار خرد حتی بانک‌های تجاری نظیر آی‌سی‌آی^۳ و بانک‌های بین‌المللی نظیر سی‌تی‌بانک^۴ و رابوبانک^۵ نیز به این عرصه وارد شده‌اند.

۳-۳-۳. اعتبار خرد؛ کاهش فقر و توانمندسازی

مزایای مهم اعتبار خرد عبارتند از: کاهش آسیب‌پذیری فقرا در برابر شرایط نامطلوب، افزایش مصرف در گروه‌های مشابه و توانمندسازی زنان.

مهم‌ترین محصول جانبی جنبش اعتبار خرد در سطح پایه این بوده که زنان به واسطه استفاده از آن توانسته‌اند به مسیر اصلی فعالیت روستا پیوندند. در بسیاری مناطق ویژه در مکان‌هایی که از سازمان‌های غیردولتی یا گروه‌های خودیار قوی حمایت شده است، زنان به واسطه آن توانستند صدایی کسب کنند و نقش‌های فعال‌تری بپذیرند. آنها قادر شده‌اند تا سرمایه را بسیج کنند و قدرت اقتصادی، اجتماعی و سیاسی خود را ارتقا دهند. این رشد مثبت معمولاً در جاهایی

-
1. Swayamsidha
 2. Integrated Womens Empowerment Programme(IWEP)
 3. ICICI
 4. Citibank
 5. Rabobank

بوده که گروه‌های خودیار با سازمان‌های غیردولتی مرتبط بوده‌اند. با این وجود، علیرغم گسترش برنامه‌های اعتبار خرد و رشد محبوبیت آنها در میان سیاست‌گذاران داده‌های محکم و قابل استناد کم هستند. تعریف فقر و کاهش فقر مطالعه به مطالعه متفاوت است. توانمندسازی زنان نیز از دیگر اصطلاحات مبهم است. بسیاری موضوعات و فرآیندها در هر کار به تناسب آن نیازمند بازتعریف هستند.

۳-۳-۴. ناتوانی در شناسایی فقیرترین فقرا

یکی از اشکالات مهم برنامه‌های اعتبار خرد عدم دسترسی آنها به فقیرترین اعضای جامعه است. فقیرترین‌ها با محدودیت‌هایی همچون منابع درآمدی کمتر و سلامت و تحقیقات بدتر که از سرمایه‌گذاری وام آنها در فعالیت‌های با بازده بالا جلوگیری می‌کند، مواجه هستند. این امر مؤید آن است که فقیرترین‌ها به وام‌های خیلی کوچک که حتی برای برنامه‌های اعتباری خرد نیز مقرون به صرفه نیستند، نیازمند هستند. این بخش بزرگ‌ترین تقاضاها را بر مبنای برنامه‌های آموزشی اعتبار خرد که هزینه قرض‌دادن را حتی بالاتر می‌سازد، قرار می‌دهد؛ همچنان که در نوشته‌های لیندا مایوکس^۱ -پژوهشگر حوزه فقر و زنان- نیز این مطلب که برنامه‌های اعتبار خرد برای دستیابی به خودکفایی بیشتر تحت فشار قرار می‌گیرند، بیان شده است.

در سال ۱۹۹۹ سازمان ملل متحد صریحاً در گزارشی توسط دبیر کل به مجمع عمومی اعلام کرد که پرداخت وام به فقرا بایستی بر اساس قاعده‌ای باشد. او اضافه کرد که قرض‌دادن به فقرا بایستی با آموزش، دسترسی به اطلاعات و زمین همراه باشد. لازم به ذکر است سازمان ملل متحد به نقل از کروسست^۲ در سال ۲۰۰۳ بحرانی‌ترین دلیل فقر روستایی در برخی کشورهای برخوردار از حداقل درآمد را کمبود دسترسی به زمین اعلام نموده است (۴).

1. Linda Mayoux

2. Crossette

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری [م.]:

بررسی اجمالی نقش تعاونی‌ها و تأمین مالی خرد در کاهش فقر با تأکید بر مناطق روستایی در نمونه منتخب کشور هندوستان الگو گرفته شده از تجربه موفق ارائه تسهیلات خرد به واسطه گرامین بانک کشور بنگلادش حاکی از آن است که تعاونی‌ها با توجه به برانگیختن اراده داوطلبانه جمعی خانوارهای روستایی و ویژه زنان آنها در نقوشی همچون مادری، همسری و خواهری که بر مردان جامعه به دلیل بر خورداری از عواطف قوی اثرگذارترند عنصری مهم در ریشه‌کنی فقر به حساب می‌آیند؛ که این مهم از بستر حمایت نهادهای دولتی و غیردولتی در قالب ارائه تسهیلات هدفمند و کاملاً برنامه‌ریزی شده با نرخ سود منطقی و اخذ وثیقه اجتماعی منطقه‌ای در دوره‌های بازپرداخت کوتاه‌مدت به گونه‌ای که بازپرداخت آن برای اقشار ضعیف از سهولت بیش‌تری برخوردار است، قابل تحقق می‌باشد.

در ایران هر چند که این الگو تاکنون توسط اندک نهادهایی همچون بانک قرض‌الحسنه رسالت تا حدودی اجرایی شده لیکن نیازمند بسط و توسعه آن علی‌الخصوص در مناطق روستایی با توجه به ظرفیت همچنان بالقوه بالای آن به لحاظ سبقت آشنایی افراد در قیاس با مناطق شهری و معرفی آن به آحاد جامعه با توجه به شعارهای دولت فعلی مبنی بر تحقق عدالت اجتماعی در کشور است. ضمن اینکه پرداخت تسهیلات خرد به نیازمندان در نهایت هدف غایی کارآفرینی و خودکفایی اقشار نیازمند و عدم وابستگی آنها به دولت و نهادهای حمایتی را بایستی به دنبال داشته باشد همچنان‌که این مهم در سال‌های اخیر از سوی نهادهای حمایتی همچون کمیته امداد امام خمینی (ره) دنبال شده و صندوق امام رضا (ع) نیز از اسفندماه سال ۱۳۹۳ به صندوق کارآفرینی امید با هدف رویکرد حمایتی از کسب و کارهای خرد و کوچک تغییر نام داده است و نظارت کامل بر اخذ تسهیلات تا آخرین مرحله چگونگی مصرف آنها با هدف حداکثری رفع زمینه‌های کاهش فساد را می‌طلبد.

منابع:

- 1- Singh, Juglal (2011). The Recent Developments In India Field of Poverty Alleviation Programmes In India. Master's Thesis. Retrieved November 23, 2021 from Draft Thesis (uni-lj.si).
- 2- Sree Gokulam Chits | Best Chit Funds in India | Best Chit Funds in Chennai | Best Chit Funds in Tamil Nadu | Best Chit Funds in Kerala. Retrieved December 11, 2021.
- 3- lindamayoux – Empower@Scale (empoweratscale.org). Retrieved December 11, 2021.
- 4- Crossette, B (2003). Experts Question Wisdom of Micro Credit for Women. Women's eNews. Retrieved September 10, 2010 from: [http:// WWW.Womensenews.org](http://WWW.Womensenews.org).